

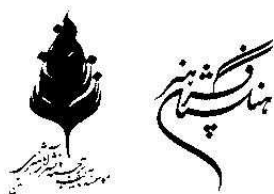
گلستان

تألیف

قاضی میراحمد بن شرف الدین حسین منشی قمی

(تولد ۹۵۳ ق - درگذشت پس از سال ۱۰۱۵ ق)

تصحیح بر اساس نه نسخه معتبر
مقدمه، تصحیح، تعلیقات و فرهنگنامه
سید کمال حاج سیدجوادی

سرشناسه	منشی قمی، احمد بن حسین، ۹۵۳-۹۱۵ ق.
عنوان و نام پدیدآور	گلستان هنر: تصحیح بر اساس نه نسخه معتبر/ تألیف میر احمد بن شرف الدین حسین منشی قمی؛ مقدمه، تصحیح، تعلیقات و فرهنگنامه، سید کمال حاج سیدجواد.
مشخصات نشر	تهران: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	پنجاه و چهار، ۵۵۴ ص:؛ مصور، نمونه.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۳۰۹-۸ وضعیت فهرست نویسی: فیبا.
یادداشت	این کتاب در سال های مختلف توسط ناشران متفاوت منتشر شده است.
یادداشت	کتابنامه، ص: [۴۴۱]-[۴۴۶] همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	خوشنویسان ایرانی - سرگذشتنامه؛ Calligraphers, Iranian-Biography
موضوع	نقاشان ایرانی - سرگذشتنامه؛ Painters-Iran-Biography
موضوع	تذهیبگران ایرانی - سرگذشتنامه؛ Illuminators, Iranian-Biography
موضوع	خوشنویسی - اصطلاح ها و تعبیرها؛ Calligraphy-Terminology
موضوع	تذهیب - اصطلاح ها و تعبیرها؛ Illumination of books and manuscripts-Terminology
شناسه افزوده	حاج سیدجواد، سیدکمال، ۱۳۲۰-
رده بندی کنگره	NK ۳۹۳۹
رده بندی دیویی	۷۴۵
شماره کتابشناسی ملی	۸۴۳۱۵۷۸

مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»

گلستان هنر

قاضی میراحمد بن شرف الدین حسین منشی قمی

مقدمه، تصحیح، تعلیقات و فرهنگنامه:

سیدکمال حاج سیدجواد

صفحه آرا: میثم رادمهر

طرح جلد: مهدی مهدیان

چاپ اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناظر چاپ: میثم رادمهر

لیتوگرافی: فرآیندگوا

چاپخانه: شادرنگ

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۳۰۹-۸

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

مؤسسه: تهران - انتهای خیابان فلسطین جنوبی - خیابان لقمان ادهم - بن بست بوذرجمهر - شماره

۲۴ - مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن». تلفن: ۴-۶۴۹۸۶۹۲ - دورنگار: ۶۶۹۵۱۶۶۲

فروشگاه مرکزی: خیابان ولی عصر - نرسیده به چهارراه طالقانی - شماره ۱۵۵۰ - ساختمان

مرکزی فرهنگستان هنر. تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۰

پست الکترونیک: Info@matnpublishers.ir

نشانی اینترنتی: www.matnpub.ir

اینستاگرام: [matn_book](https://www.instagram.com/matn_book)

فهرست مطالب

مقدمه مصحح ..... سیزده

متن گلستان هنر

[دیباچه] ۱

مقدمه: در باب احداث قلم و استاد آن به ۹

فصل اول: در ذکر خط ثلث و مایه به ..... ۲۱ - ۸۱

ابن مقله ۲۴

علی بن هلال، الشهیر به ابن یوآب ۲۵

قبلة الكتاب جمال الدین یاقوت مستعصمی ۲۷

شیخزاده سهروردی ۳۳

ارغون کاملی ۳۳

نصرالله طیب ۳۴

مبارکشاه زرین قلم ۳۴

یوسف مشهدی ۳۵

سید حیدر گنده نویس ۳۵

احمد رومی ۳۶

پیر یحیی صوفی ۳۸

عبدالله صیرفی ۳۸

حاجی محمد بنددوز تبریزی ۴۱

حاجی محمد ۴۲

[مولانا شمس الدین مشرقی قضاعی] ۴۲

عبدالحی ۴۲

۴۲	عبدالرحیم
۴۲	مولانا جعفر تبریزی
۴۳	عمر آقطع
۴۵	مولانا معروف خطاط بغدادی
۴۹	مولانا عبدالله طبّاخ
۵۰	مولانا نعمت الله بواب
۵۰	مولانا شمس ثانی
۵۱	مولانا پیر محمد
۵۱	امیر مجدالدین ابراهیم ظهیری
۵۱	مولانا محمود سیاوش
۵۱	مولانا پیر محمد ثانی
۵۲	مولانا شمس الدین محمد ظهیر
۵۲	مولانا روزبهان
۵۲	میر عبدالقادر محمّشی
۵۲	حافظ عبدالله
۵۲	مولانا شمس بایسنغری
۵۴	نواب میرزا بایسنغر ولد میرزا شاه خ
۵۵	نواب میرزا سلطان ابراهیم
۵۸	میرزا سلطانعلی بن میرزا سلطان خلیل بن
۶۰	مولانا عبدالحق سبزواری
۶۰	مولانا حافظ محمد
۶۱	حافظ قنبر شرفی
۶۳	مولانا نظام الدّین
۶۴	مولانا حیدر قمی
۶۵	مولانا سید ولی
۶۵	مولانا شهره امیر
۶۶	مولانا نظام بخارایی
۶۷	مولانا محمد حسین
۶۷	مولانا حسین فخر شیرازی
۶۷	میرمنشی حسین قمی
۷۲	میرنعمت الله
۷۳	مولانا علی بیگ
۷۴	مولانا شیخ کمال سبزواری
۷۴	مولانا علا بیگ تبریزی

۷۵	مولانا مقصود
۷۵	میر نظام اشرف
۷۶	قاضی محمد باقر
۷۶	مولانا میرزا علی
۷۷	مولانا نظام الدین تبریزی
۷۸	مولانا علیرضا خوشنویس تبریزی
۷۹	مولانا میرزا حسن بیگ
۸۰	مولانا فغان الدین بلبل

فصل دوم: در ذکر خوشنویسان تعلیق ..... ۸۳ - ۱۱۶

۸۴	خواجه عبدالحی
۸۶	مولانا حاجی علی منشی
۸۶	خواجه جان طغرابی
۸۶	مولانا شیخ محمد تمیمی
۸۷	مولانا ادریس
۸۷	مولانا درویش عبدالله
۹۰	خواجه میر محمد منشی قمی
۹۲	خواجه عتیق منشی
۹۳	نواب میر عبدالباقی یزدی
۹۴	مولانا ادهم
۹۵	مولانا ابراهیم استرآبادی
۹۶	مولانا سلطان محمود
۹۷	مولانا اسماعیل
۹۷	میر منصور
۹۷	میر قاسم
۹۸	مولانا بهاء الدین حسین شهدی
۹۸	مولانا محمد قاسم
۹۹	خواجه نصیر
۹۹	خواجه اختیار منشی
۹۹	مفخر زمان میرزا شرفجهان
۱۰۰	میرزا روح الله
۱۰۰	مولانا حسنعلی بیگ عرب کردلو
۱۰۱	خواجه میرک منشی
۱۰۱	محمدی بیگ

۱۰۱	..... میرزا کافی
۱۰۲	..... میر قاسم منشی
۱۰۳	..... قاضی الو بیگ اردوبادی
۱۰۵	..... موسی بیگ
۱۰۵	..... قاضی عبدالله خویی
۱۰۷	..... خواجه مجدالدین ابراهیم
۱۰۸	..... میرزا احمد
۱۰۹	..... خواجه ملک محمد منشی
۱۱۰	..... میرزا محمد
۱۱۱	..... مولانا میرزا محمدحسین
۱۱۲	..... میرزا حسین منشی
۱۱۳	..... مولانا محمدامین منشی
۱۱۳	..... اسکندر بیگ منشی
۱۱۵	..... خواجه علام‌الدین منصور

فصل سوم: در ذکر خوشنویسان تشعلیق ۱۱۷ - ۲۵۵

۱۱۷	..... خواجه میرعلی تبریزی
۱۱۷	..... مولانا جعفر
۱۱۸	..... مولانا اطهر
۱۱۸	..... مولانا عبدالرحمن خوارزمی
۱۱۸	..... مولانا عبدالرحیم
۱۱۹	..... مولانا عبدالکریم
۱۲۰	..... مولانا سیمی نیشابوری
۱۲۳	..... قبله‌الکتاب مولانا سلطانعلی مشهدی
۱۳۰	..... رساله صراط السطور
۱۵۰	..... مولانا میرعلی
۱۵۹	..... خواجه محمودبن خواجه اسحق الشهابی
۱۶۱	..... مولانا کمال‌الدین محمود رفیقی
۱۶۱	..... مولانا مجنون چپ‌نویس
۱۶۴	..... مولانا ادھم
۱۶۵	..... مولانا شیخ عبدالله کاتب
۱۶۶	..... مولانا سلطان محمدبن مولانا نورالله
۱۶۶	..... مولانا سلطان محمد خندان
۱۶۷	..... مولانا عبدی

مقدمه مصحح

بی‌گمان گلستان هنر از مشهورترین و مهم‌ترین کتاب‌های تاریخ هنر خوشنویسی و نگارگری ایرانی است. آوازه این کتاب و نویسنده آن در آغاز سده بیستم در روسیه، آلمان، هندوستان و انگلستان پیچیده بود. در ایران نیز مقالاتی در همان دوران درباره مؤلف آن نگاشته شد که در ادامه این مقدمه به آنها خواهیم پرداخت. ولی شایان ذکر است که یکی از دانشمندان کاشان، در سال ۱۳۴۵ش، در مقاله‌ای اشاره کرد: «مستشرقانی که گفته‌اند ما برای نخستین بار مؤلف گلستان هنر را به جامعه فرهنگی معرفی کردیم در اشتباه‌اند، زیرا همشهری نویسنده مقاله، حاج ملا احمد نراقی در کتاب خود، قاضی احمد قمی، مؤلف گلستان هنر، را صد و بیجاه سال پیش در زمره فضیای زمان نام برده است و یک نامه ادبی منشیه او را نقل کرده است» (نراقی ۱۳۵۳). اما در هر صورت نمی‌توان انکار کرد که تلاش مستشرقان در معرفی این کتاب و دیگر تألیفات قاضی احمد قمی بود که وی را در ایران مشهور کرد.

معرفی قاضی احمد قمی در آثار مستشرقان

اولین مقاله درباره قاضی احمد را استاد سمونوف^۱ روسی، در سال ۱۹۲۵م، ضمن بحث درباره بهزاد نقاش نگاشته و از نسخه خطی گلستان هنر که در مسکو بوده خبر می‌دهد.^۲

1. A. A. Semenov

۲. ر. ک: مقدمه انگلیسی در کتاب مینورسکی با مشخصات زیر:

Calligraphers and Painters, A Treatise by Qadi Ahmad Son of Mir Monshi (circa A. H. 1015/ A. d. 1606), translation from the Persian by V. Minorsky, with an introduction by B. N. Zakhoder, translated from the Russian by T. Minorsky, Washington: Freer Gallery of Occasional Papers» 1959.

و نیز نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران درباره نسخه‌های خطی، ج ۶، ۵۴۳.